
Tarihsel Arka Planı Bağlamında Hegel'in Anayasa Düşüncesi

Hegel's Idea of the Constitution and its Historical Background

FEHMİ ÜNSALAN

Kocaeli University

Received: 16.07.2019 | Accepted: 20.08.2019

Abstract: Modern state debates within the context of the restriction of power take the problem of the constitution as a fundamental issue. Historically, ongoing philosophical debates on the nature of the constitution predominantly share the same ground with the law theory; both based on the idea of a “constitutional state” or a “constitutional state”. Another approach that distinguishes itself in the philosophical context is the approach based on the idea that the state and the constitution are essentially identical. Hegel had this idea that the state and the constitution are essentially identical in light of the ongoing debates in Germany in his era. In this study, an examination of the origin and the context of Hegel's idea of the constitution will be presented. It will be argued that this historical approach reveals a certain process in terms of the course of the modern state debate.

Keywords: G. W. F. Hegel, constitutionalism, German constitution, philosophy of right, Bildung.

© Ünsalan, F. (2019). Tarihsel Arka Planı Bağlamında Hegel'in Anayasa Düşüncesi. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9 (3), 779-796.

Giriş

Modern devlet tartışmaları, özellikle de iktidarın sınırlanması bağlamında yürütülen tartışmalar anayasa meselesini temel bir mesele olarak görmektedirler. Anayasa üzerine süren tartışmalar ağırlıklı olarak hukuksal bir zemine dayanmakta; nesne olarak bir “anayasal devlet” veya bir “anayasalı devlet” fikrini almaktadırlar. Başka bir ifade ile söz konusu tartışmalar baskın olarak devletin anayasa aracılığıyla sınırlanması gerektiği ve bunun nasıl olacağı iddiası üzerinden ilerlemektedirler. Felsefi bağlamda anayasa tartışmasında öne çıkan diğer bir yaklaşım devlet ve anayasanın aslen “özdeş” olduğu fikrine dayanan yaklaşımdır. Bu yaklaşım anayasanın “düzenleyici” ve “sınırlayıcı” etkisinden ziyade onun asli olarak “kimliğine” başka bir ifade ile “kendini kuran” yapısına ve toplumla arasındaki “organik” ilişkiye odaklanmakta ve hukuk biliminden ziyade siyaset felsefesinin tartışma alanına girmektedir. Hegel’in de henüz erken dönem metinlerinden itibaren bu yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Onsekizinci yüzyıl sonu itibariyle Almanya’da kendini göstermeye başlayan Alman Anayasası (Verfassung des Deutschen) tartışmaları dönemin Alman düşüncesinin yarattığı koşullar dahilinde hukuki bir tartışma olmanın sınırlarını aşmış ve toplumsal dönüşümün temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Hegel’in devlet ve anayasa üzerine düşünceleri de söz konusu toplumsal dönüşüm süreci içinde şekillenmiş; bu dönüşüm sürecinin farklı bağlamlarda kavramsal olarak nasıl ifade edilebileceği üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmada Hegel’in anayasa fikri üzerine yürüttüğü tartışmaların kökeni ve temel anlamı üzerine bir inceleme sunulacaktır. Bu tarihsel okuma denemesi anayasa tartışmasının seyri açısından da belirli bir süreci gözler önüne sermektedir.

Almanya’da Anayasa Tartışmaları ve Johann Jacob Moser

Amerikan Anayasası’nın ilanı ve sonrasında Fransa’da İnsan Hakları Bildirgesi’nin yayınlanması anayasa ve anayasal kurumların neliği üzerine çalışmaları oldukça yoğunlaştırmıştır.¹ Genel olarak ele alındığında anaya-

¹ Weil’e göre “Ondokuzuncu yüzyıl Avrupası’daki hukuk teorisyenleri Fransız ve Amerikan devrimlerinin yarattığı düşüncelerin etkisinde anayasanın hukuksal bir faaliyet, halk veya temsilciler tarafından müzakereler, tartışmalar ve oylamalar sonucunda hazırlanmış bir

sa üzerine süregiden tartışmalar ağırlıklı olarak haklar tartışması üzerinden hukuki bir zeminde sürmektedir. Başka bir ifade ile söz konusu tartışmalar temelde devletin anayasa aracılığıyla sınırlanması; anayasal devlet veya anayasalı bir devlet fikrinin nitelikleri üzerine odaklanmaktadır². Ancak tarihsel olarak öne çıkan diğer bir yaklaşım devlet ve anayasanın aslen “özdeş” olduğu fikrine dayanan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre anayasa “düzenleyici” ve “sınırlayıcı” olmaktan ziyade toplumsal kimliğin asli kavramsal ifadesidir. (Jacobsohn, 2006). Bu anlamda anayasanın “kendini kuran” yapısına ve “organik” etkisine odaklanmak gerekmektedir. Bu bakış açısıyla el alındığında anayasa tartışması hukuk biliminden ziyade siyaset felsefesinin tartışma alanına girmektedir. Bunun asli nedeni anayasa tartışmasının devletin neliği ile ilgili bir tartışma olması dolayısıyla bir hukuk tartışmasının sınırlarını aşması olarak görülebilir.³

belge olduğunu düşünüyorlardı”. (Weil, 1998, p. 57)

² Bu bakış açısı bağlamında anayasal veya anayasalı devlet ayrımı iktidarın sınırlanması ve düzenlenmesi bağlamında öne çıkmaktadır. Bu ayrım için bkz. (Rubinfeld, 2002, pp. 394-396). Anayasal devlet fikri bir tarafsızlık ideali etrafında şekillenmektedir. Liberal düşünceye göre anayasal devlet sınıflar üstü bir yurttaş siyasetinin zorunluluğu olarak kabul edilir. Bu kabul süreci zaman içinde anayasanın devletin hukuki anlamda meşruiyetini sağlayabilme koşulu olarak kabul edilmesine dönüşmüş ve böylece de liberal siyasetin sınırlarını aşarak genelleşmiştir. Ulus devletlerin çoğulculuk olgusunu tek olası çözüm olarak sunmalarının temel ilkesi anayasadır. Anayasa sayesinde devletler toplumsal farklılıklar karşısında tarafsız olduğunu iddia edebilirler. Varsayılan bu tarafsızlık ise asli olarak meşruiyeti mümkün kılan temel ilkelerin evrenselliği adına normatif araç olarak sunulur. Bir anayasa yapılması süreci farklı taleplere sahip olan, eşit, özgür ve akıl sahibi bireylerin bir dizi kurucu ilke üzerinde uzlaşması süreci olarak kabul edilse de burada en önemli nokta usule yönelik adil bir zeminin asli olarak toplumsal adaleti temin edeceğinin varsayılmasıdır. Örnek olarak anayasa kendisine onay veren temsilcilerin tescil ettiği bir karar sonucunda liberal düşüncenin bireysel çıkar ile özgürlüğü eşitleyen kavrayışını kurucu bir yasa olarak meşrulaştırabilir veya evrensel bir ahlaki ilkeye dayanarak kendisine yönelik bir eleştiriyi bertaraf edebilir. Ancak böylece normlar üzerinden yürütülen anayasal tartışma doğası gereği sosyal farklılıklara tanınan özellikleri görmezden gelir. Bu anlamda anayasal siyasetin aslen vaat edilenin aksine “sınıfsal” bir temeli olduğunu görmek onun tarihsel anlamını ortaya koymak açısından önemlidir. Anayasa her koşulda bir devletin hangi sınıfın çıkar ve özlük ağına göre konumlandığının temel belirleyicisi ve sınıflar arası ilişkilerin düzenleyicisidir. Bu kabulden hareketle tarihsel olarak bakıldığında anayasacılık hareketleri burjuvazinin iktidara katılma ve sonrasında iktidarı devralma süreçlerinin birer parçası olarak görülmelidir. Bu olgu anayasacılık tartışmalarının neden modern burjuva devletlerinin temellerinin atılmaya başladığı Onsekizinci Yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış olduğunu da açıklar niteliktedir.

³ Türkiye özelinde 1 Kasım 2015 erken genel seçimi sonrasında anayasa tartışması başkanlık sistemi ekseninde yeniden alevlenmiş olması bu bağlamda bir örnek olarak ele alınabilir. Mevcut toplumsal ve siyasal krizlerin sona erdirilmesinin asli yolunun anayasa değişikliği olduğu iddiası ve değişikliğinin önemine dair sistematik tartışmalar aracılığıyla siyasal kriz bağlamında liberal devlet ve düşünce geleneğinin etkisinin ne olduğu temel tartışması atlanmış oldu. Ayrıca anayasa tartışmasının aslen bir hukuk tartışmasından ziyade bir devlet

Almanya özelinde anayasa üzerine tartışmalar (Verfassung des Deutschen) 1848 sonrasında kabul edilen Prusya Anayasası'na kadar sıcaklığını yitirmemiştir⁴. 1760'lardan itibaren kendini gösteren tartışmalar Modern Alman devletinin kurulması sürecinde merkezi bir yer tutmaktadır. Otuz Yıl Savaşları sonrasında Alman İmparatorluk yasalarının yeniden düzenlenmesi gerektiği ve dolayısıyla hukuk alanında köklü bir reforma ihtiyaç duyulduğu üzerine sürmekte olan tartışmalar artık doğrudan bir modern anayasanın olanakları üzerine arayışlara evrilmiştir (D. F. Burg, 2004, pp. 151-152).

Alman anayasacılık hareketinin başlangıcında 1760'ların sonunda Württemberg'de gerçekleşen büyük vergi ayaklanması yer almaktadır (Crosby, 2008, p. 48). Bu ayaklanma sonucunda tüm Almanca konuşulan Avrupa'ya yayılan bir politik reform talebi öne çıkar. Söz konusu ayaklanmanın yarattığı ortamda temel olarak Protestan ve Katoliklerin ortaklaşa olarak nasıl yaşayacaklarına dair sorunlar öne çıkmaktadır. Bu da tartışmaların eksenini temel hak ve hürriyetleri nesnel olarak düzenleyebilecek bir bütüncül yasanın, bir "Alman Anayasası"nın nasıl inşa edilebileceği sorunu oluşturmaktadır. Dönem tartışmaları söz konusu olduğunda iki isim öne çıkmaktadır. Bu iki isme Alman anayasacılığın kurucuları olarak da bakılmaktadır. Bunlardan biri Ludwig Huber⁵ diğeri ise Johann Jakob Moser'dir. Almanya'da anayasa tartışmasının babası olarak görülebilecek Moser'in hukuk üzerine ve özellikle Alman anayasası üzerine kaleme aldıkları çağının tartışmalarını oldukça derinden etkilemiştir. Moser daha ilk bakışta otoriterliğe karşı çıkan liberal bir düşünür olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda yaşamı boyunca Alman bürgerlerin politik taleplerini hukuki olarak dile getirme işlevini de gerçekleştirmiştir.

tartışması olduğu gerçeği de söz konusu tartışmalar dolayısıyla görünmez kıldı. Anayasa tartışmasını devlet tartışması olarak görmek siyasal krizlerin çözümünün demokratik süreçlerden ziyade devletin yeniden yapılandırılması ve egemenliğin yeniden biçimlendirilmesi olarak görmek anlamına gelmektedir. Bu da devletin ve/veya egemenliğin yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir.

⁴ Almanya'da anayasa tartışmasının burada ele alınacak olan ilk dönemi Onsekizinci yüzyıl başından beri süregelen tartışmalarla başlar; Prusya Anayasası'nda bir cisim bulmasına rağmen Weimar dönemine kadar kesintisiz bir biçimde devam eder. Bu konuda detaylı bir inceleme için bkz. (Crosby, 2008).

⁵ Crosby'e göre Huber "liberal tahayyülü şiir üzerinden modernist bir yenilenme ve politik reformlar talep eden dokuzuncu yüzyıl Almanya'sına çok başarılı bir şekilde taşımaktaydı". (Crosby, 2008)

Wüttemberg Dükü'nün otoriter yönetimine karşı çıkan yazıları yüzünden hapis yattığı dönemde Almanya'da süregiden doğal hukuk teorisi tartışmalarını yakından takip etmiş ve bir bütün olarak doğal hukuk düşüncesinin iddialarını reddetmiştir.⁶ Bu anlamda 19. Yüzyılda Almanya'da ege-men olan tarihsel hukuk okulunun da fikir babasıdır.⁷

Moser'in çalışmalarının merkezinde Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun farklı dönemlerine ait yasaların düzenlenmesi yer almaktadır. Moser'in farklı dönemlere ait yasaları düzenlemekteki asli amacı Almanlara ait olduğunu varsaydığı bir hukuk geleneğini ortaya çıkarmak ve onu sistematik bir biçimde elden geçirmektir. Moser'e göre eğer nihai anlamda bir "Alman Anayasası" kaleme alınacaksa bu ortaya çıkarılması gereken köklü Alman hukuk geleneğinin bir ürünü olmak zorundadır. Ancak gele- nekten türetilecek bir anayasa Alman eyaletleri arasındaki olası bir uzlaş- maya öncülük edebilecek niteliği taşıyabilecektir. Bu bağlamda Moser öncelikle Kutsal Roma İmparatorluğu'na ait özel mülkün korunması yasa- sını tarihsel bir inceleme ışığında ele almış ve her koşulda imparatorluk ve ona bağlı olanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen temel bir yasal ilkenin

⁶ Akbaş'a göre 19. yüzyıla gelene kadar, Alman hukuk düşüncesine damgasını vuran hukuk kuramı doğal hukuk olmuştur. 17. ve 18. yüzyılın rasyonalist doğal hukuk (Almanca "Vernunftrecht"; İngilizce "Law of Reason") olarak adlandırabileceğimiz hukuk düşüncesi ge- leneği, 18. yüzyılda Almanya'da Christian Wolff (1679-1754) şahsında temsillenmektedir ve esasen bir hukuk yaklaşımı değil, hukuk kurallarının felsefi maksimlerden çıkartılabilece- ğini ileri süren bir felsefedir. Bkz. (Akbaş, 2016, p. 55).

⁷ Moser tarihsel hukuk okulunun en önemli ismi olan Karl von Savigny'nin hukuki politik düşüncelerini derinden etkilemiştir. Savigny'e göre hukukun yaratıcısı halktır. Dil gibi hu- kuk da kendi kendine oluşur ve gelişir. Her halk kendi hukukunu yaratacağından, hu- kukun evrensel niteliği yoktur. Masum görünmekle birlikte, halk bunu istiyor düşüncesinin hukukleşmesini savunan bir düşüncedir. Moser gibi o da doğal hukuk kuramlarının ideal bir zeminden yükseldiğini, hukukun güncel kanunlaştırma eğilimi içinde soyut kalacağını savunmuştur. Alman ruhuna yabancı bir hukukun uygulamaya konulmasının sakıncalı olduğunu ileri sürmüş, buna karşı çıkmıştır. Savigny'e göre anayasanın kökeninde öncelikli olarak örfler ve teamüller bulunmaktadır. Ancak onu inşa edecek olan şey hukuk bilimi- dir. Muhafazakâr ve seçkin bir tavra sahip olduğu dolayısıyla Alman sol düşünce gele- ğinde tutarlı bir Savigny eleştiri damarı bulunmaktadır. Hegel Hukuk Felsefesi'nin giriş bölümünde (§3) Savigny ve tarihsel hukuk okulunu doğrudan şu sözlerle eleştirir: "tüzel belirlenimlerin zaman içinde görünen ortaya çıkış ve gelişimlerini irdelemek, bu arı tarihsel uğraş ... yararını ve değerini kendi alanına taşır ve felsefi irdeleme ile herhangi bir bağ- lantının dışında durur ... tüzel bir belirlenimin koşullara ve yürürlükteki tüzel kurumlara eksiksiz olarak dayandığı ve onlarla tutarlı olduğu gösterilebilir, ve gene de bu belirlenim kendinde ve kendi için haksız ve us dışı olabilir". (Hegel, 2006, p. 31). Hegel sonrasında Eduard Gans üzerinden Marx'a uzanan; Heinrich Heine üzerinden de Ernest Kantorowicz ve Weimar dönemi düşünürlerinden Gustav Radbruch'a kadar takip edilebilecek bir eleştiri zinciri de öne çıkmaktadır. Ayrıca bkz. (Kantorowicz, 1937, pp. 326-343).

geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Moser'e göre olası bir "Alman Anayasası"nın da temeli olması gereken bu ilke kişi üzerinde hukuki olmayan bir yolla baskı kurulamayacağı ilkesidir. Bu bağlamda "Alman Anayasası" hukukun üstünlüğünü öne çıkaran bir tavra sahip olmak zorundadır. "Alman Anayasası"nın özü, onu değerli kılan yanı, tam anlamıyla bu ilke aracılığıyla ele geçirilemeyecek bir yapıya sahip olmasıdır.

Moser'e göre aşırı rasyonel, tarihsel olandan kopuk ve doğal hukuka dayanan bir anayasa dışsal bir düzenleme olarak görüleceğinden güvensizliğe neden olacaktır ve hukuki olan ile politik olan arasındaki ilişkiyi sekteye uğratacaktır. Böylece devlet ile toplum arasındaki bağ kopacaktır. Benzer bir biçimde askeri gücün politik amaçlar için kullanılması olası bir anayasal düzen açısından en büyük tehdidi oluşturacaktır. Moser'e göre bilimsel tarafsızlık bir anayasa inşa etmenin en elzem niteliği olmalıdır. Yasanın tarihsel olandan türetilmesi sürecinde öncelikli olarak politik taraflılıktan kaçınılmalıdır. Bir anayasa aynı zamanda salt bir mantıksal yapı olarak da düşünülemez. Zira Moser'e göre yapılması gereken tarihi doğal hukukun ön kabullerinden temizleyerek bir anayasa türetmek olmalıdır. Bu da tarihsel olarak imparatorluğun kurumsallığının çözümlenmesi üzerinden yürütülecek tarihsel bir pozitivist inceleme ile mümkündür.

Kısaca özetlemek gerekirse Moser'in anayasacılığı tarihsel bir inceleme dayanan bilimsel bir çaba olarak öne çıkmakta ve çağının liberalizminin taleplerini Alman toplumuna tercüme etme çabası olarak kendini göstermektedir. Devletin temel olarak sınırlanması, yasanın üstünlüğü ve mülkiyetin korunması taleplerini karşılama gereken bir "Alman Anayasası" aslında gizil olarak vardır. Moser bu anayasanın Alman hukuk geleceğinden türetililebilecek olduğunu iddia etmekte ve bu anlamıyla aslında İngiltere'de Magna Carta'dan itibaren kendisini gösteren anayasal tavrı⁸ benimsemektedir. Moser'e göre ancak bu niteliklere sahip bir anayasa tüm Alman eyaletleri tarafından kabul görecektir ve onların bir birlik olarak hareket etmesini sağlayacaktır. Son olarak Moser'in "Alman Anayasası" talebinin aynı zamanda birleşik bir Alman devleti talebi olmadığını da dile getirmek gerekir. Zira Moser tüm Alman prensliklerinin tek bir güç al-

⁸ Söz konusu tavrı ile kastedilen (bkz: magna carta), (bkz: 1628 petition of rights), (bkz: bill of rights), (bkz: act of settlement), (bkz: act of parliament), (bkz: representation of the people act).

tında birleşmesinin otoriterliğin güçlenmesine neden olacağını ileri sürmektedir.

Hegel'in Anayasa Düşüncesinin Kökenleri

Hegel'e göre bir devlet ve anayasası arasında ayırım yapmak mümkün değildir. Bu Hegel'in düşüncelerinin Moser'in devletten bağımsız bir düzenleyici olarak anayasa fikrinden ve çağının liberal anayasacılık hareketlerinden köklü bir biçimde ayrılan bir tavra sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu noktada Hegel'in düşüncelerinin asli olarak Alman İdealizmi'nin egemen tavrı ile örtüştüğünü ifade etmek gerekir.

Zayıf ve aristokrasi ile uzlaşmaya yatkın olan Alman burjuvazisi erken dönem modernleşmenin başarısız bir aydınlanma girişimi olarak sonuçlanmasının temel nedenidir. Bu da Almanya'nın siyasal alanda otoriterliğe yatkın, sanayi öncesi dönemlere özgü ticari bir burjuvazinin toplumsal alanda egemen olmayı sürdürdüğü tutucu ve mutlakiyetçi bir modernleşme yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Moers, 1991, pp. 105-112). Almanya'da söz konusu dönem açısından modern anlamda kamusal haklardan ve yurttaşlıktan söz edilememesi ve geleneksel emek biçimleri de dahil olmak üzere gelenekselin varlığını açıktan sürdürmeye devam etmesi de anlamını burada bulmaktadır. Alman bürgerlerinin bir yandan evrensel insani değerleri ve aklın egemenliğini kabul ederek Avrupa'nın bir parçası olma arzusunda olduğu, diğer yandan ise bunu öz değerlerine uygun ve ne pahasına olursa olsun Almanlıklarını koruyarak gerçekleştirilmeyi amaçladığı bir dönemde, düşünürlerin yapması gereken bu uzlaşmaz gibi görünen çelişkiye her anlamda Almanlara özgü bir yanıt bulmak olmalıdır.⁹ Bilindiği gibi Alman İdealizmi aydınlanma düşüncesi ve başta Kant olmak üzere aydınlanma tezahürlerinin keskin bir eleştirisi olarak kendini sunmaktadır. Kant'ın insanın kendini ancak pratik anlamda gerçekleştirebileceği iddiası; yani "özgürlüğün ahlaki yasa ile koşulsuz birlikteliğinin içe dönük yapısı" her ne kadar Avrupa'da esen aydınlanmacı ve cumhuriyetçi rüzgârlara uygun olsa da henüz uluslaşma sürecinin başında olan Almanya'nın Kant sonrası hâkim olan romantik ruhuna uygun düşmemektedir¹⁰.

⁹ Bu konu hakkında daha detaylı bir tartışma için bkz. (Ünsalan, 2007; "On Dokuzuncu Yüzyıl Başında Almanya ve Alman İdealizmi" başlıklı bölüm)

¹⁰ Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" başlıklı metni aslen Almanya'da ortaya çıkan söz konusu aydınlanma karşıtı radikal tavra bir cevap niteliği taşımaktadır. Lestition'a göre söz konusu aydınlanma karşıtı tavrı açık olarak Christian Garve, Friedrich Ganz, August W. Reh-

Özetle Alman İdealizmi, İngiltere ve özellikle Fransa'da etkin olan politik dönüşüm rüzgarının doğrudan devşirilmesinden ziyade topyekün ulusal bir dönüşümün teorik ve pratik olarak örgütlenmesi zorunluluğu iddiasıdır. (Ünsalan, 2007, pp. 4-13)

Hegel'in doğrudan anayasa üzerine kaleme aldığı üç çalışması bulunmaktadır. Bu üç çalışmanın yanı sıra *Hukuk Felsefesinin Temelleri* başlıklı geç dönem yapıtında anayasa alt başlığı altında nihai düşüncesi sunar. Öncelikle söz konusu üç çalışma üzerinden Hegel'in anayasa fikrinin gelişimine odaklanmak *Hukuk Felsefesinin Temelleri*'nde yer alan anayasa bölümünü açık kılacaktır. Hegel'in anayasa üzerine ilk çalışması 1817'de Wüttemberg Dukalığı'nın mülkleri üzerine kaleme alınmış ve Heidelberg Yıllıkları'nda tefrika olarak yayınlanmış olan çalışmadır (Hegel, 2009, pp. 97-101, 124-136).¹¹ Hegel bu çalışmada yeni bir anayasa talebine karşı zümre meclislerinin itirazlarını inceler; yeni bir anayasa ve devlet formasyonu talep eden II. Frederick'in bu talebini savunur. Hegel'e göre zümre meclislerinin bu talebe tepki duymalarının asıl nedeni sahip oldukları feodal hakları kaybetmek istememeleridir. Ancak Hegel'e göre daha etkili bir kamusal otorite, yapılması gereken bir şeydir ve bunu dışsal gerekçelerle engellenen haklı bir tarafı olamaz. Yapılması gereken yegâne şey söz konusu zümre haklarının geniş kapsamlı bir anayasa üzerinden şekillenecek bir devlete devredilmesidir. Ancak böylece kamusal otoritenin mümkün olabileceğini düşünen Hegel bu metinde her ne kadar kralın tarafında bir tavır almış gibi görünse de kralın önerisindeki özellikle mesleki örgütlerin iradesini yok sayan ve yurttaşları ilişkisiz atomik varlıklar olarak gören tavrı eleştirir. Kralın devletle yurttaşlar arasında bir bütünlük olduğunu kabul etmesini ve bu anlama gelecek bir edim olarak egemenlik haklarının kamusal haklar çerçevesinde yeniden düzenlenmesini mümkün kılacak bir anayasanın yapılması gerektiğini iddia eder.

Konu üzerine bir diğer çalışma 1831 yılında kaleme aldığı "İngiliz Reform Beyannamesi" başlıklı çalışmadır (Hegel, 2004, pp. 234-270). Bu çalışma Hegel'in son çalışmalarından biridir. İngiltere'deki insan hakları reformu üzerine kaleme aldığı bu çalışma Prusya devlet gazetesinde tefrika olarak yayınlanmaya başlamış, ancak sonrasında aşırı İngiliz karşıtı

berg gibi ikincil isimler üzerinden takip edilebilir. (Lestitton, 1993, p. 91).

¹¹ Ayrıca bu çalışma hakkında bir inceleme için bkz. (McNeely, 2004, pp. 345-364)

olduğu gerekçesiyle sarayın sansürüne uğramış ve yayımı durdurulmuştur. Hegel'e göre, İngiltere'de gerçekleşen söz konusu yasal reformlar ve yeni oy hakkı düzenlemesi politik gücün ülkedeki dağılımında bir fark yaratmayacak, aslında sadece geleneksel egemen sınıf ile gelişmekte olan politik hareketler arasındaki çatışmaların artmasına yol açacaktır. Hegel İngiltere'de politik yozlaşmanın çığırından çıktığını dile getirir. Parlamentolar bazı imtiyazlar adına koltuklarını satılığa çıkarmaktadır ve adi yolsuzluklar sıradan olaylar haline gelmiştir. Söz konusu reformun bu sorunları gideremeyeceğini çünkü sadece yasaları değiştirmenin devletin oligarşik doğasını değiştirmek adına iş göremeyeceğini ileri sürer. Bu reformlar ayrıca zenginler ve yoksullar arasındaki eşitsizliğe dair herhangi bir düzenleme de içermemektedir. Hegel İngiltere'nin yaşadığı asıl sorunun ulusal onur kavramına saplanıp kalmış olmak olduğunu, bu yüzden de İngiltere'de kıta Avrupası'nda meydana gelen reformların görmezden gelindiğini düşünmektedir. İngiltere'nin ihtiyacı olan modern anlamda bir anayasa ve bu anayasanın beraberinde getireceği bir devlet düzenidir. Bu tavır yazılı bir anayasaya sahip olmayan İngiliz devlet sistemine bir eleştiri olmasının yanı sıra, kendi döneminde Almanya'da süregelen tartışmalarda belirli bir etkiye sahip ve salt biçimsel bir çaba olduğunu düşündüğü liberal anayasa anlayışına da bir eleştiri olarak okunmalıdır.

Hegel'in doğrudan anayasa üzerine kaleme aldığı metinlerin en dikkat çekici olanı *Timin Fenomenolojisi*'nden yaklaşık yedi yıl önce kaleme aldığı "Alman Anayasası" başlıklı çalışmadır (Hegel, 2004, pp. 6-102). Bu metnin temel özelliği güncel tartışmalara dair radikal bir eleştiri olma niteliği taşımasıdır. "Alman Anayasası" metni tarihsel ve toplumsal olandan hareketle şekillenen bir inceleme-öneri niteliği taşır. Ancak şunu da eklemek gerekir ki birçok erken dönem çalışması gibi bu metin de sonuçları itibarıyla muğlak kabul edilebilecek bir metindir.

Hegel'in "Alman Anayasası" metninin ilk cümlesinden itibaren Moser'in düşüncelerinin eleştirinin odağında olduğu açıktır. Moser aynı zamanda babasının çok önemseydiği bir politik figür olduğu için küçüklüğünden beri onun çalışmalarına aşinadır.¹² Hegel Moser'in devlet iktidarı-

¹² Pinkard bu konu üzerine şu yorumu yapar: "Genç Hegel Württemberg'in kahramanı J.J. Moser'in de oldukça farkındaydı. Günlüğüne Moser'in öldüğü tarihte bu büyük adamın statüsüyle ilgili Latince bir not düşmüştü. (Moser Stuttgart'ta Hegel'lerinkinden sadece

nı sınırlayıcı bir güç olarak tanımladığı biçimiyle “Alman Anayasası” fikrini açıktan reddeder. Metnin ilk kısmında dile getirilmek istenen özetle şudur: Moser’in iddiasının aksine anayasanın ele geçirilemez bir niteliğe sahip olması devletin de elle tutulmaz bir şey olarak tanımlanması anlamına geldiği için saçmadır. Çünkü elle tutulamayan şey aslında yoktur. Kutsal Roma İmparatorluğu’ndan Almanya’ya kalanın aslen bir devlet geleneği olarak nitelenebileceğini iddia eden bir düşünce ve bu düşüncenin Alman Anayasası olarak işaret ettiği birikimin birleştirici bir güç olarak kullanılması gerektiği iddiası sorunludur. Hegel Kutsal Roma İmparatorluğu’nun gerçekte değil sadece sözde bir varlığı olduğunu ileri sürer. Kutsal Roma İmparatorluğu hem kendi yasalarını uygulayabilmekten hem de bu yasalar aracılığıyla kendini koruyabilmekten acizdir. Moser’in iddialarının aksine Kutsal Roma İmparatorluğu’nun bir devlet olduğu söylenebilir. Hegel tüm feodal biçimleriyle birlikte imparatorluk yapısının çökmekte olduğunu düşünmektedir. “Alman Anayasası” üzerine kaleme aldığı bu metin, çökmekte olan imparatorluğun yeniden ama günün gereklerine uygun biçimde bir araya getirilmesinin ancak yeni bir anayasa ile biçimlendirilmiş yeni bir devlet ile mümkün olduğunu düşünür:

Almanya bundan böyle bir devlet değildir. Eski anayasa hukuku hocaları Alman anayasa hukuku bağlamında bilimselliği de göz önünde bulundurarak spesifik bir kavram olan “Alman Anayasası” kavramını öne sürmüşlerdi. Ancak bu kavramın içeriği konusunda uzlaşamadılar. Çağdaş anayasacılar sonunda bu kavramda ısrarı bıraktılar. Artık anayasacılar anayasa hukukuna bir bilim olarak değil (...) aksine empirik olanın rasyonel olan ile çelişmeyecek şekilde belirlenmiş bir ifadesi olarak yaklaşmaktalar. Ayrıca Alman devletinin ancak bir imparatorluk kalıntısı veya politik beden olarak tanımlanabileceğine inanmaktalar (Hegel, 2004, p. 6).

İlk cümlede eski anayasa hukuku hocaları ile aslen Moser ve çevresi kastedilmektedir. Hegel’e göre Almanya’da ortak kurumlar çökmektedir. Bu süreç tıpkı ağaçtan meyvelerin düşmesi sürecine benzemektedir. Mey-

birkaç ev aşağıdaki bir evde yaşıyordu.) Daha önemlisi, Hegel’in kendi Württemberg geçmiş ve Moser gibilerin onda yarattığı eklemlemeler ona gençliğinde meşruiyet ve haklar retoriklerine yönelik derin bir takdir kazandırmış, daha da önemlisi, içten içe bu tür hakların bir biçimde toplumsal pratikte temelleniğine ilişkin bir kavrayış vermişti; genç ve uyanık bir Württemberg’li olarak bu hakların soyut ilkelerden değil, ancak bir yaşam biçiminin geleneklerinin ve pratiklerinin yorumlanış tarzından türetilebileceği fikrini doğal olarak edinmiş olmalıdır”. (Pinkard, 2012, pp. 12-13).

velerin o ağaca ait olduğu açıktır, çünkü onun gölgesi altındadırlar. Ancak bu durum meyvelerin çürüyüp yok olmasını engelleyememektedir. İmparatorluk artık Almanlar için kendilerini onunla özdeşleştirecekleri bir yapı olmaktan acizdir. Almanya kontrollü bir anarşinin hüküm sürdüğü, devletlik durumunun ise sadece geçmişin yarattığı bir alışkanlıktan ibaret olduğu bir yapıdır. Almanya'nın bir devlet olmadığı savaş sırasında kendini açıkça göstermiştir zira bir devletin gerçekte ne durumda olduğu olağan zamanlarında değil, daha ziyade olağanüstü koşullar söz konusu olduğunda sınanmaktadır. 1797 yılında yapılan Rastatt Kongresi göstermiştir ki Almanya sadece Fransız devrim ordusu karşısında kendini savunmaktan aciz kalmamış, aynı zamanda anlaşma masasında da büyük tazminatlar ödemek zorunda kalmış ve büyük topraklar kaybetmiştir:

Fransa Cumhuriyeti ile yapmış olduğu savaş sayesinde Almanya bundan böyle bir devlet olmadığını kendisi de deneyimlemiştir, barış zamanında burnunun dibinde duran gerçekliği, şimdi ancak savaş zamanında daha mantıklı bir biçimde değerlendirebilmiştir (Hegel, 2004, p. 7).

Hegel hukuk hocalarının “Alman Anayasası” olarak tanımlamakta olduğu şeyin aslında halk tininde kendini gösteren özgürlük arzusundan kaynaklandığını dile getirir. Almanların hala böyle bir arzuya inanmakta oldukları halde koşulların artık geçerli olmadığını, yeni koşulların ise ısrarla görmezden gelindiğini ileri sürer. Metin bu tespit sonrasında Hegel'in devletten ne anladığı ve bir anayasanın temel niteliklerinin neler olması gerektiğini üzerine odaklanır. Hegel'e göre bir halk kitlesinin devlet olarak nitelenebilmesi için mülkiyetler bütünüünün ortaklaşa müdafaası etrafında birleşmeleri gerekmektedir. Bu yanıyla Moser'in mülkiyetin korunması fikrini paylaşırsa da bunu hukuki değil politik bir güç olarak görmektedir. Yine bir devlet olmak için halk kitlesinin ortak bir askeri güç ve bir siyasi otoriteyi teşkil etmeleri de bir zorunluluktur. Bu iki gerekçeyi de sağlayamadığı için mevcut haliyle Almanya bir devlet olarak ele alınmayacak durumdadır. Yani birlik eylemde değil sadece sözdedir. Gerçek anlamda birliği verecek olan yeni bir anayasal devletin inşa edilmesidir.

Hegel'e göre anayasanın ikili bir anlamı bulunmaktadır. Almancasıyla *Konstitution* yani politik anlamda ve hukuksal bir metin olarak anayasa ile *Verfassung*, başka bir ifade ile “Alman Anayasası” bir ve aynı şeyler değildirler. *Verfassung* genel anlamda bir ulusu tanımlayan gelenekler normlar

ve kurumları bir bütün olarak ifade eden ve aynı zamanda *Konstitution*'u da kapsayan bir üst kavramdır. Başka bir ifade ile devletin biçimidir. *Konstitution* yazılı bir belge olarak anayasanın bir tarafını meydana getirmektedir. Hegel yasal belgenin toplumsal ve yönetsel aygıtların inşasını ve sürekliliğini kolaylaştırıcı bir etkisi oluşunu kabul eder. Ancak anayasaya salt bir belge olarak yaklaşmak devletin biçimini ve sınırlarını belirlemek açısından anayasanın etkisini görmezden gelmektir.

Hegel Alman İdealizmi'nin temel kavramlarından biri olan tin (geist) kavramı etkisiyle anayasanın halkın yaşayan tininin bir ifadesi olduğunu iddia eder. Ancak yaşayan tinin bir ifadesi olması onun bir mutlaklığı olduğunu göstermez aksine bir anayasanın tarihsel ve toplumsal koşullara göre kendini yenilemesi de bir zorunluluktur. Başka bir ifade ile anayasa dinamik bir yapıya sahip olmalıdır. Bir anayasanın toplumsal dönüşümlere göre kendini revize edememesi onun ölmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda bir anayasanın değiştirilmesi demek devletin ve o devlete sahip olan halkın da değişmesi anlamına gelmektedir. Değişimin nesnesi eş zamanlı olarak değişimin kaynağıdır da. Her dönüşüm aynı şekilde anayasal sürekliliğin ilkelerinin bir ifadesidir. Burada önemli nokta anayasal müdahalenin toplumsal dönüşümün bir aşaması olarak kabul edilmesidir. Anayasa toplumsal olana dışsal bir düzenleme olarak görülemez. Aksine toplumsal olana içsel bir özdür.

Hegel'in "Alman Anayasası" başlıklı metninde öne çıkan asli cevap şudur: Almanya'da anayasal devlet gerekirse zorla kurulmalıdır. Bu belki de tek olanaklı çözüm olarak görülmektedir. Bunu ancak halkı yeni idea etrafında toplayabilecek kadar kudretli bir lider gerçekleştirebilir. Bir lider, Hegel bu lideri monark olarak sunacaktır, söz konusu metinde İyonya'nın büyük kralı ve Attika'nın birleştiricisi Theseus'a benzetilir.¹³

Hukuk Felsefesi'nin İlkeleri'nde Anayasa Fikri

Yukarıda ele alınan söz konusu üç metin Hegel'in hukuk felsefesinde dile getirdiği anayasa fikrinin temel sacayakları olarak ele alınabilir. Bu

¹³ (Hegel, 2004, p. 79). Hegel düşüncesini tarihsel gelişim seyrine paralel bir biçimde okuyan Canfora ve Froeb, Hegel'in "Alman Anayasası Üzerine" metnini kaleme alırken Fransız Devrimi'nin fazlasıyla etkisinde kaldığını iler sürerler. Almanya'ya dair öneriler dönemin Fransa Cumhuriyeti'nden etkiler taşımaktadır. Bu etkilerin farkına varmış olan arkadaşları, Hegel'in bu metnini, Fransa-Almanya savaşının henüz yeni bittiği bir dönemde fazlasıyla Frankofon bulmuşlardır. (Froeb, 2008, p. 12).

anlamda Hegel'in anayasa üzerine düşüncelerinin döneminde Avrupa'da süregiden tartışmalardan ziyade Almanya'ya özgü tartışmalardan beslendiği iddia edilebilir. Bu üç metinden de anlaşılacağı gibi Hegel anayasa yapma ihtiyacı ile modern anlamda bir devletin inşasının bir arada düşünülmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Eski düzeni bir anayasa biçiminde sunma veya devleti mevcut haliyle sürdürmek adına yasal reformları hayata geçirme asli olarak sorunlu faaliyetlerdir. *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*'nde bu tavır sürdürülmektedir.

Hegel'in hukuk anlayışını ne doğal hukukun; ne pozitif hukukun ne de tarihsel hukukun sınırları içinde tanımlanamayacak felsefi bir girişim olarak ele almak gerekir. Tanınma kuramının devindirici olarak öne çıktığı bu hukuk felsefesi bir soyut hak kuramından başlayarak, ahlak zemininden (moralite anlamında reflektif bir zeminden) etik olana (sittlichkeit anlamında tinsel zemine) geçer. Hegel'e göre öznenin pozitif niteliği yasal normları tanımlayan bir sistem içerisinde sunulan empirik bir tavır olmaksızın ziyade çağın ruhuna uygun unsurlar tarafından belirlenen etik bir inşadır. Devlet ve anayasa da bu etik inşa bağlamında bireysellik ve toplumsallığın yarattığı devininin dışavurumu olarak tartışılmaktadır.

Hegel'e göre devlet etik ideanın edimselliğidir ve bu edimsellik aynı zamanda bir kendi olma istencidir. Rousseau ve onun etkisinde olan sözleşmeciler düşünürler söz konusu istenci devleti tanımlayan bir ilke olarak saptayamamıştır. Başka bir ifade ile sözleşmeciler bu istenci salt bireysel istençlerin bir bütünü olarak gördüğü için bireylerin devletteki birliğini bir sözleşmeye indirgemek zorunda kalmışlardır (Hegel, 2006, p. 258). Hegel anayasayı bir sözleşme fikri ile ilişkili olarak düşünmediğinden ona devletin sınırlandırılması adına herhangi bir güç atfetmez. Hegel'e göre bir anayasa biçimsel bir sözleşme olmaktan öte ulusun kültürel kimliğini veya tinini meydana getiren toplumsal birlikteliğin bir ilkesidir. Anayasanın asıl değeri onun organik yapısından kaynaklanmaktadır. Aslen bir halk tininin kendini gerçekleştirme girişimlerinin sonucunda ortaya çıkan bir dizi ilkeden meydan gelmektedir. Başka bir ifadeyle anayasalar halkların veya ulusların ilkeleri, tinin kendisinden biçimlendirdiği kavramdır.

Bir halk kendi ilkelerini ancak bir devlet haline geldiğinde ve diğer devletler tarafından tanındığında gerçekleştirir. Bu anlamda organik manasıyla anayasa dünya tini kavramı ile ilişkisi içinde ele alınmadır. Daha

açık bir ifade ile dünya tını belirli bir halk, belirli bir zaman ve belirli bir yerdeki biçimini anayasa üzerinden ifade eder. Anayasanın temelinde etik yaşam ve sivil toplumda, ki burada sivil toplum ile kastedilen burjuva toplumdur, bulunan karmaşık toplumsal ilişkiler yer almaktadır. Bu ilişkiler, yani bir bütün olarak etik yaşam, kendi içinde politik ve hukuki kurumları meydana getirmektedir. Hegelci anlamıyla sivil toplum ikili bir anlama sahip olan anayasa görünümü arasındaki, yani araçsal ve organik görünümü arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Anayasanın bu ikili görünümü aynı zamanda onun toplumun tekil bireyleriyle kültürel ve tarihsel koşullar tarafından meydana getirilen sivil toplum arasındaki ilişkiyi de düzenlemesini mümkün kılar. Bu anlamda anayasa belirli tarihsel bir durumla ilişkili olarak geçerli olan yapısal mekanizmalar bütününden daha fazlasını ifade etmektedir.

Modern devletler sadece bireyselliğin kendi çıkarını tam anlamıyla gerçekleştirdiği ve bu çıkarın tanınırlık kazandığı birer zemin olmakla kalmazlar, aynı zamanda bireyselliğin kendi çıkarlarından yine kendi istenci aracılığıyla bir evrensel adına vazgeçmesini de gerektiren bir aşamayı temsil ederler (Hegel, 2006, p. 286). Bu durum modern devletin özgün yanını temsil etmektedir. Henüz gelişimini tamamlamamış (Almanya gibi) devletlerin bu iddiaları örtülü olduğu için onlarda bireysel belirlenimlerin kendilerini özgür kılmaları mümkün değildir.¹⁴ Hegel'in devlet düşüncesinde evrensellik ve tikellik arasındaki bu gerilim, başka bir ifade ile parça ve bütün arasındaki diyalektik ilişki asli önemi taşımaktadır.¹⁵ Bu anlamda Hegel'e göre anayasa devletin edimselleşen kutsal yanını temsil eder (Hegel, 2006, p. 292). Devlet bir organizma olarak ya da başka bir ifadeyle kendi içsel ayrılmalarına doğru adım adım gelişen kavram olarak kendini gösterir. Kavramı oluşturan yanlar "değişik güçler ve bunların iş ve etkinlikleridir ki onlar yoluyla evrensel kendini sürekli olarak zorunlu bir yolda üretmektedir". Devlet bir organizma olarak anayasanın kendisidir. Anaya-

¹⁴ Hegel'e göre bu durum tıpkı Antikçağ devletlerinde evrenselliğin halihazırda bulunuyor olmasına rağmen bireyselliğin (tikelliğin) kendini gerçekleştirememiş olmasına benzetmektedir. (Hegel, 2006, p. 287) Modern devlette her şey evrenselliğin ve tikelliğin birliği üzerine dayanır.

¹⁵ Hegel'e göre parçanın ancak ve ancak bütün ile bağıntısı içinde irdelenmesi gerektiği biçimindeki felsefi bakış açısını ünlü çalışması yasaların dinin de herkesten önce montesquieu'nun göz önünde tuttuğu ve giderek bunları ayrıntılı olarak araştırma girişiminde bulunduğu daha önce belirtilmişti (Hegel, 2006, p. 289)

sa tıpkı devletin kendini bu yasa yoluyla kavram kılması gibi sürekli olarak devletten türemektedir. Bu yüzden eğer devlet ve anayasa birbirinden ayrı düşerse, yani ayrı yanlar özgürleşecek olursa, o zaman varsayılan birlik bundan böyle koyulmuş bir birlik olmayacaktır.¹⁶

Hegel'e göre politik anlamda anayasa aslen devlet örgütlenmesi ve onun organik yaşamının kendi kendisi ile bağlantılı olarak kendini ortaya koymasıdır. Bu süreçte devlet kendini her bir momentte parçalara ayırır; kendi bütünlüğünü bu parçalar üzerinden kalıcı hale getirir (Hegel, 2006, p. 312). Anayasa her ne kadar ussal bir yapı olarak kendini gösteriyor olsa da bu ussallık ancak ve ancak devlet etkinliğinin kavramın doğasına göre ayrılaşması ile ortaya çıkar. Bu ayrım ve dolayısıyla anayasa, devletin kendi bütünlüğünden türettiği parçaların da kendinde birer bütün olarak işlemlerini mümkün kılmaktadır. Burada güçlerin ayrımı ile kastedilen asli bir ayrışma değil aslen ussal olarak bir arada nasıl çalışabileceklerini belirlemekten ibarettir (Hegel, 2006, p. 314).

Özetle Hegel düşüncesinde anayasa devletin biçimi; kavramıdır. Bütün bu tespitler ışığında anayasayı kimin yapacağı sorusu ortaya çıkar: Hegel'e göre anayasayı kimin ve nasıl yapması gerektiği sorusu her ne kadar açık bir soru gibi görünse de aslında yanlış; anlamsız bir sorudur. Bir anayasa yapma süreci Hegel'e göre söz konusu toplumda hiçbir anayasasının bulunmadığını yani bir anayasa kurma faaliyetinin gerçekleştiği toplumun sanki daha önceden bir toplum olmadığı varsayılarak gerçekleşen bir faaliyettir.¹⁷ Ama her toplum aslında yazılı bir anayasaya sahip olmadan önce de bir toplumdur. Yapılması gereken hali hazırda var olan anayasayı saklı olduğu yerden sökülüp çıkarmaktır (Hegel, 2006, p. 319). Bu sökülüp çıkarma faaliyetini mümkün kılacak olan ise *bildungs*'tur.¹⁸ Anayasa *bildungs*

¹⁶ "Yüklemler ilkeler ve benzeri ile devlet üzerine yargıda bir yere varılmaz çünkü devlet örgensel olarak anlaşılmalıdır tıpkı yüklem yolu ile tanrının duasının kavranamayacak olması çünkü onun yaşamını daha çok o yaşamın içinde sevmek zorunda olmamız gibi" (Hegel, 2006, p. 296).

¹⁷ "Devlet anayasasında tüm ilişkilerin içinde yayılmalıdır. Örneğin Napoleon İspanyollara bir anayasayı apriori olarak vermeyi istedi, ama işler yolunda gitmedi. Çünkü bir anayasa salt yapılmış bir şey değildir; yüzyılların işidir, ideadır ve bir ulusta gelişmiş olduğu düzeye dek usun bilincidir". (Hegel, 2006, p. 321) Ayrıca bkz. (Weil, 1998, pp. 58-59)

¹⁸ Almanya'da Onsekizinci yüzyıl sonu itibariyle öne çıkan bir kavram olan *bildungs* aydınlanma düşüncesinin etkisinde ortaya çıkmış ve süreç içinde özelleşmiş bir kavramdır. Kavram düşünsel kökenini Rousseau'nun *Emile* adlı eserinde bulur. Kavramı basitçe "eğitim" veya daha geniş anlamıyla "kültürel eğitim" olarak tercüme etmek mümkün değildir. Daha ziyade toplumsal anlamda bir kendini gerçekleştirme edimi olarak tanımlanabilir.

aracılığıyla kendini inşa eden bir süreçtir. Bir yandan kendinin farkına varma metafiziği tarafından belirlenirken, diğer taraftan söz konusu devletin diğer devletlerle kurduğu tanınma ilişkisi, başka bir ifadeyle devletin anayasasının uluslararası yasa tarafından tanınırlığı tarafından belirlenir.¹⁹ Ayrıca *bildung* anayasasının biçimsel ve yasal bir sınırlayıcı olması gerektiği biçiminde özetlenebilecek aydınlanmacı iddianın eleştirisiyle de ilgilidir. Hegel bu aydınlanmacı anlayışı reddeder çünkü ona göre zaten var olan bir halka ve değerlerine, formel ve evrensel bir yapının dayatılması aslen bir işe yaramaz. Aydınlanmacı bakış açısı bir anayasasının özünde geniş anlamda toplumun değerlerini, edimlerini, geleneklerini ve kültürünü ifade etmesi gerektiğinden dolayı reddedilmelidir.²⁰ Hegel anayasayı *bildung* aracılığıyla devinen halk tını ile eşitleyerek aynı zamanda tikel ve evrensel arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Gerçek anlamda her anayasa halk tınınin içsel gelişiminin bir ifadesidir ve kendini tarih içinde geliştirmektedir.

Sonuç

Hegel'in anayasa düşüncesinin kökeninde dönemde süregiden tartışmalar ve tarihsel koşulların Almanya'daki yansımaları bulunmaktadır. Özellikle Alman İdealizmi'nin etkisinde devlet ile anayasa arasında bir özdeşlik olduğunu iddia eden Hegel'e göre anayasa etik ideanın kavram haline gelmesi; başka bir ifade ile devletin bir kutsal olarak belirmesidir. Anayasa ve devlet arasında kurulan bu biçimde bir özdeşlik anayasal hak ve özgürlüklerin doğası hakkında liberal kuramın sunduğu negatif haklar temelli yaklaşıma egemen yaklaşıma bir alternatif sunmayı da başarmıştır.

Alman aydınlanması özelinde *bildung* kavramı akıl aracılığıyla gelenek ve batıl inançtan kurtuluşa işaret eder. Aynı zamanda Alman halkının Kutsal Roma İmparatorluğuna bağlı olduğu varsayılan küçük feodal devletlerin öncesi modern bir siyasi sisteminden kurtuluşu ile de ilişkilendirilmiştir. Humboldt ve Herder gibi reformist düşünürler Prusya devletinin ve Alman ulusunun kendi kendini yenileyebilecek gücün ancak Almanlara özgü kültürel düzeyde bir gelişme ile mümkün kılabileceğini iddia ediyorlardı. (Lestititon, 1993, p. 111). *Bildung* kavramı bir erginleşme olanağı olarak görülmüştür. (Dickey, 1987, pp. 178-190; Smith, 1989, p. 175).

¹⁹ Türkiye'de bir dönem kendini gösteren yerli ve milli anayasa tartışması da benzer bir motivasyona sahiptir. Bkz. (Kaboğlu, 2016).

²⁰ Hegel anayasa hareketi bağlamında kendi popüler yorumunu yapıyor olmasına rağmen hukuk ve politika arasındaki ayrımı göz önünde bulundurmaya gözden kaçırmaz. Tarihsel ve kültürel olana göre kendini belirleyen bir sürecin uzantısı olarak anayasa, hukuk ve politika arasındaki ayrım anayasacılığın temelinde yer alan bir özelliktir.

Ayrıca anayasa tartışmasının bir hukuk tartışmasından ziyade bir felsefi tartışma olarak ele alınmasını ve dolayısıyla usule dair tartışma olarak kalmayıp derinleşmesini de mümkün kılmıştır.

Kaynaklar

- Akbaş, K. (2016). Friedrich Carl Von Savigny: Tarihsel Hukuk Okulu Geleneği *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LXXIV(1).
- Burg, D. F. (2004). *A World History Of Tax Rebellions*. London: Taylor & Francis Books Inc.
- Crosby, M. B. (2008). *The Making of a German Constitution: A Slow Revolution*. Oxford: Berg.
- Dickey, L. (1987). *Hegel: Religion, Economics, Politics 1770-1807* Cambridge: Cambridge University Press.
- Froeb, C. v. (2008). Hegel: Bir Yaşam Öyküsü. *Monokl*(Hegel Özel Sayısı), 8-22.
- Hegel, G. W. F. (2004). *Political Writings* (H. B. Nisbet, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press
- Hegel, G. W. F. (2006). *Tüze Felsefesi* (A. Yardımlı, Trans.). İstanbul: İdea.
- Hegel, G. W. F. (2009). *Heidelberg Writings: Journal Publications* (B. Bowman, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacobsohn, G. J. (2006). Constitutional Identity. *The Review of Politics*, 68(3), 361-397.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2016). Yerli ve milli anayasa çelişkisi. *Birgün Gazetesi*. Retrieved from <https://www.birgun.net/haber-detay/yerli-ve-milli-anayasa-celiskisi-102746.html>
- Kantorowicz, H. (1937). Savigny and The Historical School of Law. *Law Quarterly Review*(53).
- Lestitton, S. (1993). Kant and the End of the Enlightenment in Prussia. *Journal of Modern History*(65).
- McNeely, I. F. (2004). Hegel's Württemberg Commentary: Intellectuals and the Construction of Civil Society in Revolutionary-Napoleonic Germany. *Central European History*, 37(3).
- Moers, C. (1991). *The Making of Bourgeois Europe: Absolutism, Revolution, and the Rise of Capitalism in England, France and Germany*. London, New York: Verso.

- Pinkard, T. (2012). *Hegel* (M. B. Albayrak, Trans.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rubinfeld, J. (2002). Two Conceptions of Constitutionalism. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 96, 394-396.
- Shaw, M. S. a. J. J. A. (1994). Towards a Critical Theory of Constitutional Law: Hegel's Contribution. *Journal of Law and Society*, 21(4), 464-486.
- Smith, S. B. (1989). *Hegel's Critique of Liberalism*. London: The University of Chicago Press.
- Ünsalan, F. (2007). *Hegel'in Erken Dönem Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. (MA Thesis). Kocaeli: Kocaeli University.
- Weil, E. (1998). *Hegel and The State* (M. A. Cohen, Trans.). Baltimore: The John Hopkins University Press.

Öz: İktidarın sınırlanması bağlamında yürütülen modern devlet tartışmaları anayasa konusunu temel bir sorgulama olarak görmektedirler. Tarihsel olarak bakıldığında anayasanın neliği üzerine süregiden felsefi tartışmalar ağırlıklı olarak hukuki sorgulamalarla aynı zemini paylaşmaktadır. Tartışmalar genellikle kendisine nesne olarak bir “anayasal devlet” veya bir “anayasalı devlet” fikrini almaktadırlar. Felsefi bağlamda öne çıkan bir diğer yaklaşım ise devlet ve anayasanın aslen özdeş olduğu fikrine dayanan yaklaşımdır. Hegel'in kendi çağında Almanya'da süregiden anayasa tartışmaları ışığında söz konusu özdeşlik düşüncesine sahip olduğu söylenebilir. Her ne kadar Hegel'in anayasa düşüncesi asli olarak “Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri” başlıklı çalışmasında tartışılıyor ve olsa da filozofun erken dönem metinlerinden başlayarak anayasa üzerine düşüncelerini takip etmek mümkündür. Bu çalışmada öncelikli olarak Hegel'in anayasa fikri üzerine yürüttüğü tartışmalar tarihsel bir bağlamda ele alınacak ve Hegel'in yürüttüğü anayasa tartışmasının temel anlamı üzerine bir inceleme sunulacaktır. Bu tarihsel okuma denemesi ayrıca modern devlet tartışması bağlamında belirli bir tavrı da gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: G. W. F. Hegel, constitutionalism, German constitution, philosophy of right, Bildung.

